

**“КОРОТКІ ВІДОМОСТІ ПРО МАЛУ РОСПО”
1773 р. - ПЕРША ОПУБЛІКОВАНА ПАМ'ЯТКА
ВІТЧИЗНЯНОГО УКРАЇНОЗНАВСТВА**

У 1773 р. в історії української культури сталася знаменна подія. В столиці Російської імперії Санкт-Петербурзі побачила світ невеличка, кишенькового формату книжечка під назвою «Краткие географические, политические и исторические известия о Малой России, с приобщением украинских трактатов и известий о почтах, також списка духовных и светских тамо находящихся ныне чинов, числе народа и прочая»¹. Вона стала першою опублікованою пам'яткою вітчизняного світського українознавства епохи Просвітництва, яка відкривала тогочасну українську державу світові і водночас створювала основу для розвитку власне української новітньої географії, етнографії, суспільствознавства, політології тощо.

Жодна серйозна наукова праця з історії України відповідного періоду не обходиться без згадки про це видання. Незважаючи на це, факт його появи залишається, на нашу думку, дещо недооціненим. В українській науці немає жодного спеціального дослідження, присвяченого цій праці. Сама книга давно вже стала бібліографічною рідкістю, недоступною багатьом дослідникам. Тому звернення до її тексту виглядає цілком правомірним. Воно дозволяє не лише скласти повніше уявлення про зміст і характер пам'ятки, а й точніше визначити її місце в українському історико-культурному процесі.

1773 рік, коли побачили світ “Короткі відомості”, був одним з тих, що завершували собою перехідний етап в історії української козацької державності, позначений, з одного боку, ліквідацією гетьманської посади в 1764 р., а з другого – знищенням Запорозької Січі та початком широкомасштабної реорганізації адміністративного устрою Російської імперії в 1775 р.

Централізаторські плани імператриці Катерини II, сфор-

мульовані у вигляді секретної програми дій нового російського намісника в Україні, генерал-губернатора Малоросії П.Рум'янцева, на початку 70-х років XVIII ст. ще не проявилися повною мірою. Українська держава продовжувала зберігати власний адміністративно-політичний устрій, судово-правову систему, оригінальну соціальну структуру суспільства. Українські церкви та монастирі щасливо уникали секуляризації 1764 р. Військова козацька республіка – Запорозька Січ, уславлена новими подвигами в черговій російсько-турецькій війні, здавалося, тішилася милістю та постійною увагою з боку російського престолу.

П.Рум'янцев, розпочинаючи процес інтеграції Гетьманщини до імперської системи, був змушений рахуватися з настроями широких верств українського суспільства, яке тоді ще не втратило смаку до свободи і понад усе цінувало традиційні права та вольності. Гнучка політика малоросійського генерал-губернатора значною мірою враховувала потреби України. При всій своїй жорстокості, цей родовитий аристократ, наділений широкими повноваженнями, в очах багатьох, напевне, мало чим відрізнявся від гетьмана. Тим більше, що після І. Скоропадського українці вже звикли до імперських намісників не меншою мірою, аніж польська шляхта до безкоролів'я чи іноземців на престолі. До того ж, роки російсько-турецької війни (1768-1774), під час якої П.Рум'янцев перебував за межами України на посаді головнокомандувача російськими військами, для козацької держави були періодом стабілізації суспільно-політичного життя².

В українській культурі на той час продовжував набирати силу просвітницький струмінь. Активізація громадсько-політичного життя, інтенсивні пошуки шляхів модернізації країни в часи реформ гетьмана К.Розумовського в Україні та імператриці Катерини II в Російській імперії супроводжувалися зростанням суспільно-політичної самосвідомості, патріотичних почуттів у шляхетсько-козацькому середовищі і водночас потреби в раціональному знанні про минуле та сучасне України.

Характер і рівень українського культурного життя вже не задовольняли потреби освіченої верхівки належною мірою. Обмежена вузькими рамками релігійної ортодоксії,

вітчизняна культура продовжувала залишатися закритою для багатьох новацій, породжених західноєвропейським Ренесансом і Просвітництвом. Її органічна складова частина – українознавство – було представлено усього-навсього одним опублікованим твором – київським “Синописом” 1674 р., безнадійно застарілим принаймні на століття ще з моменту публікації. У цьому конспективному нарисі історії східних слов’ян, створеному в монастирських колах, можна було знайти лише окремі відомості про Україну... Натомість західноєвропейські вчені, письменники, мандрівники, починаючи з XVI ст., постійно видавали численні праці, присвячені історико-географічно-етнографічним описам України та її народу³. На цьому фоні стають зрозумілими нарікання патріотично налаштованих українських авторів на те, що “гідні похвали подвиги наших козако-руських предків описали не наші ледачі історики, а чужоземці...”⁴.

Заповнити цю прогалину спробували козацькі історики XVIII ст. Проте створена ними історична література залишалася “річчю в собі”, невідомою та неусвідомленою мислячою верствою як в Україні, так і за її межами. До того ж, вітчизняне українознавство ще не встигло вийти за межі історіографії, художньої літератури та публіцистики і перетворитися на комплекс знань про географію, історію, етнографію, суспільство та державу, тобто одягнути-ся в сучасні Просвітництво шати. Це стало можливим лише у середині XVIII ст., коли українська культурна традиція, через два століття після Люблінської унії, знову почала інтенсивний діалог з західноєвропейською. Але на цей раз уже не за польським, а за російським посередництвом.

Правління останнього українського гетьмана К. Розумовського стало часом зростаючого напливу української молоді до обох російських столиць – Москви та Петербургу, де можна було здобути сучасну університетську освіту і зробити кар’єру. Гетьман одночасно займав посаду ще й президента Петербурзької Академії наук, в складі якої існували гімназія та університет. З діяльністю академічного науково-освітнього комплексу були пов’язані імена багатьох уславлених пізніше українців – просвітителів,

учених, громадських і державних діячів, у тому числі Г.А. Полетики, Г.В. Козицького, М.М. Мотоніса. На думку українського дослідника А.Л. Перковського, двоє останніх були безпосередньо причетні до видання в 1773 р. “Коротких відомостей”⁵. Проте головну роль у його здійсненні відіграв випускник Київської академії та Московського університету, член Вольного економічного товариства, видавець, журналіст і письменник В.Г. Рубан.

Життя та діяльність цієї енергійної, непересічної особистості, її роль у процесі розвитку української культури ще не досліджені належним чином. В.Г. Рубан здобув собі славу не тільки улюбленими віршами на адресу високопоставлених осіб, а й виданням серйозних літературно-наукових журналів, історичних і літературних джерел, а також путівників і історико-географічних описів різних місцевостей, передусім російських столиць.

На початку 70-х років XVIII ст. він займав скромну посаду протоколіста сенатської Межевої комісії, шукаючи протекції сильних світу цього віршами, написаними з нагоди якихось видатних подій в житті імперії. Зокрема, у 1771 р. побачили світ його “Сочинения и переведенные надписи на победы россиян в 1769 и 1770 году, и на другие достопамятности». Саме тоді точилася війна з Турецькою імперією. В.Г. Рубан зумів звернути на себе увагу славетного переможця, головнокомандувача російськими військами, генерал-губернатора Малоросії П. Рум’янцева. Принаймні, письменник шанобливо згадував про милостивий лист, одержаний ним від графа разом з “особливим знаком меценатського благовоління” у 1770 році. Очевидно, саме ця обставина й надихнула В.Г. Рубана на здобуття чергових ознак благовоління високопоставленого вельможі. Напевне, були якісь іще, достеменно невідомі нам мотиви, що спонукали В.Г. Рубана зібрати і видати в світ відомості про тогочасну Лівобережну Україну. Крім особистих почуттів, це могли бути також реверанси на адресу впливових українців, зокрема згаданого вище Г.В. Козицького, що посідав на той час місце статс-секретаря при імператриці Катерині II. Через декілька років цю посаду займе інший представник української старшини – київський полковник Андрій Безбородько, за допомогою яко-

го тим же В.Г.Рубаном буде здійснено в 1777 р. чергове українознавче видання – “Короткий літопис Малої Росії”. Саме до цих лояльних підданих імперії, патріотів своєї Батьківщини й були звернені слова видавця на початку твору: “Народ малороссийский древностию своею, разными знаменитыми деяниями и особливою склонностию к художествам и наукам, також и отменными щедрого естества произведениями, преимуществами вольностей и образа правления, достопамятен в свете, при всем том, не имеет еще обстоятельной своего отечества истории и географии». Крім усього іншого, видавець переслідував суто просвітницьку мету: «хоть некоторое подать понятие о состоянии сей страны тем читателям, которые малое и темное имели о положении и чинах ее сведение».

В.Г.Рубан підкреслював, що видані ним тексти були створені в Україні. Ким саме – невідомо. На думку деяких істориків, автора твору слід шукати серед чиновників Малоросійської колегії, наближених до генерального писаря В.Г.Туманського⁶. Не менш справедливим може бути й припущення про те, що авторів було кілька, а основні, надруковані в 1773 р., тексти створювалися з різної нагоди та в різний час. Особливо, якщо говорити про географічні, історичні та суспільствознавчі відомості, котрі мають не лише довідковий, а й аналітичний характер.

З осіб, що могли брати участь у видавничому проєкті В.Г.Рубана, слід вказати також і на видатного німецького та російського історика і географа, академіка Петербурзької Академії наук Г.Ф.Міллера. Саме він, починаючи з середини 50-х років ХУІІІ ст., займався збиранням та виданням джерел з української історії та географії. Г.Ф.Міллеру належать перші російськомовні публікації, присвячені українському козацтву. Нарешті, в його знаменитих портфелях українським ученим, археографом Й.Бодянським було виявлено і опубліковано в 1846 р. невеличкий документ під назвою «Сокращенное уведомление о Малой России». Видавець приписав його Г.Ф.Міллеру. Насправді ж це не що інше, як фрагмент, властиво історична частина “Коротких відомостей” 1773 р., створена, за словами В.Г.Рубана, разом з іншими, в Україні. Можливо,

більш докладне вивчення цього першоджерела дозволило б розв’язати питання і про його авторство. В усякому разі, деякі відомості про Україну В.Г.Рубан міг одержати за посередництвом Г.Ф.Міллера, якого він добре знав і з яким підтримував особисті дружні стосунки.

Публікація 1773 р. має характер довідника, корисного мандрівникові. Вона складається з присвячення твору П.Рум’янцеву, передмови видавця, географічного опису, нарису про військовий, адміністративний та соціально-правовий устрій суспільства, історичної частини, відомостей про шляхи сполучення та пошту, реєстру духовних і світських чинів, даних про кількість станів українського суспільства та російських переселенців (згідно з ревізією 1764 р.) і, нарешті, списку поштмейстерів. На правах реклами вміщено також каталог книг, що продавалися в столичній лавці якогось Андрія Малахова.

Географічний опис Гетьманщини у виданні 1773 р. став першою спеціальною російськомовною працею, яка присвячена Україні і створена в Україні. Його поява стала можливою передусім завдяки розвитку російського українознавства у формі історико-географічних і соціально-економічних досліджень. Особливо помітний імпульс йому надали так звані Рум’янцевський опис Малоросії 1765 р., дослідження Вольного економічного товариства в 1768 р., академічні експедиції по Україні 1768-1774 рр. За деякими відомостями, матеріали, що увійшли до відповідної частини видання, збиралися за допомогою спеціальних анкет, розісланих Комерц-колегією⁷.

На початку “Коротких відомостей” визначені географічні координати Лівобережжя, перелічені головні річки та природні багатства краю, охарактеризовані його кліматичні особливості тощо. “Благорастворенный и здравияи человеческому невреждительный воздух во всей Малой России царствует”, – писав про свою Батьківщину невідомий автор (с.10) (тут і надалі посилання на сторінки цитованого видання – К.В.).

У географічній частині праці вміщено також короткі відомості щодо історії адміністративно-політичного устрою України з часів Київської Русі, перелічено всі тогочасні українські полки та міста в кожному з них (с.3-10).

Етнографічні фрагменти книги включають у себе згадки про найбільш поширені серед українців хвороби, деякі особливості життя та побуту місцевих жителів (с.12). Автор, зокрема, вважав за необхідне поділитися власними спостереженнями про те, що мешканці Чернігівського, Ніжинського та Київського полків працьовитіші, аніж степові, а найбільшою працелюбністю відзначаються нібито жителі Стародубщини, подібні в цьому до великоросійських селян (с.11-12). Тому, мовляв, поміщики та селяни відповідних областей заможніші за всіх інших.

У цілому географічний чи, скоріше, географічно-етнографічний опис України у виданні 1773 р. має всі риси, властиві цьому жанру в російській науці. Про це свідчить, зокрема, не лише структура, послідовність викладення фактичного матеріалу, а й спеціальна увага до економіки, природних ресурсів, характерна саме для російської географії.

Головне місце в "Коротких відомостях" займає характеристика адміністративно-політичного та соціально-правового устрою України. У цій частині праці автор міг спиратися на розвинену вітчизняну традицію, породжену самим характером договірних взаємин України з Росією та примножену реформами 60-х років XVIII ст. В книзі докладно описується номенклатура військових чинів, обсяг їхніх повноважень (с.13-19). Цікавою є згадка про те, що в XVII ст., очевидно, наприкінці його, в Україні були заведені регулярні піхотні та кавалерійські частини, але в 1709 р. їх розформували, залишивши три компанійських полки (с.19-20). Це побіжно висловлене зауваження набуває особливої ваги в світлі дискусій українських істориків про те, чи мали козаки професійний військовий вишкіл ("екзерцицію").

Заслужовує на увагу той факт, що до числа "знатних військових людей", поряд з реєстровими козаками, автор включив і запорожців. У тексті видання можна знайти загальні відомості про місце перебування, спосіб життя, заняття та чисельність січовиків (с.20-21). Мине два роки, і від подібних, цілком толерантних щодо запорозьких козаків висловлювань у підцензурних російських виданнях не залишиться й сліду...

"Короткі відомості" містять у собі докладну інформацію про структуру цивільного адміністративно-правового устрою України, повноваження Генеральної канцелярії, Генерального суду, Генеральної лічильної комісії, гродського, підкоморського та земського суду, деяких інших офіційних установ і чинів. Автор розглядає колишню Гетьманщину як цілком окрему, цілісну державу. Тому він постійно вживає щодо її інституцій чи функцій термін "національні" (скарб, прибутки, економіка тощо).

Хоча зазначене видання побачило світ майже через десять років після резигнації К.Розумовського, автор розпочинає характеристику українського суспільно-адміністративного устрою саме з гетьманської посади. "Чтоб достигнуть гетманского чина, - підкреслює він, - надобно быть храбрым, отличным, справедливым, природным малороссиянином и приобрести склонность у всего воинства и народа..." (с.14). Цілком очевидно, що таким чином гетьман виглядав символом української державності. Навряд чи подібний пасаж міг сподобатися наміснику імператриці, яка прагнула викреслити саму згадку про гетьманство з української історії.

Описуючи стани українського суспільства (духовенство, шляхту, козаків, міщан і селян), автор приділяє головну увагу шляхті. Його уявлення про цей стан викликає особливий інтерес з огляду на полеміку, що велася на той час між українською та російською суспільними верхівками щодо походження, легітимності та соціального статусу місцевої еліти.

На думку автора, українська шляхта складалася з шести основних соціальних груп, у тому числі: нащадків "стародавніх природних тамтешніх фамілій" з часів Київської Русі; представників польської шляхти, які одержали відповідні грамоти від польських і литовських монархів, але, мовляв, загубили їх через "колишні брані"; "благородних людей з різних держав"; вихідців з козаків, що досягли військових і цивільних чинів власними "добročесністю, здібностями та заслугами"; тих, що здобули царські грамоти на мастки і, нарешті, тих, хто одержав нагороди та мастки від гетьманів, але, знов-таки, не мав на це підтверджувальних документів (с.27).

Подібна, максимально широка і далеко небезперечне тлумачення поняття української шляхти висловлювало претензії козацько-старшинських верств українського суспільства на рівноправність з російським дворянством. Проте в даному випадку йшлося зовсім не про входження до складу цього останнього. Автор намагався всіляко підкреслити легітимність і самостійність місцевої політико-правової традиції, втіленої в численних станових вольностях, правах і свободах. Не без гордості він запевняв свого читача в тому, що "все оное шляхетство пользуется свободою во владении недвижимыми именами и прочими преимуществами сему народу, по его привилегиям и правам свойственным, как то: в покупке деревень, во вступлении в службу, в земских выборах и советах и в обращении всех своих продуктов, по воле их, себе в прибыль. Никто из них ни по каким делам, исключая оскорбление Величества и злое умышление, без доказательства и суда арестован быть не может" (с.27).

Автор доволі послідовний в своєму описанні особливого соціального устрою української держави. Він не протиставляє шляхту іншим станам, а визнає за кожним з них, навіть селянством, певні права та привілеї (с.29).

У цілому відповідна частина публікації яскраво ілюструє тогочасний, досить високий рівень правової свідомості українського суспільства. За своїм характером вона продовжувала залишатися демократичною, ближчою до польської шляхетської моделі, аніж російської традиції добровільного закріпачення себе на службі державному "Левіафану".

Не менш цікавою, ніж попередня, виглядає історична частина "Коротких відомостей". За своїм обсягом вона займає порівняно небагато місця, усього вісім сторінок, але і цього достатньо для того, щоб зрозуміти й оцінити історичні погляди автора.

На жаль, нам невідомі джерела його інформації. Можна лише припустити, що серед них була одна з редакцій "Короткого опису Малоросії"¹⁰. На цю думку наводить порівняння обох зазначених праць, в яких на початку йдеться про міжусобиці руських князів – синів Володими-

ра Великого, "розорення Батиеве", литовське, а згодом і польське завоювання Києва. На цьому аналогії не закінчуються. Проте необхідно підкреслити, що історичний нарис у виданні 1773 р. – не компіляція, а цілком самостійний, авторський текст. В його основі лежить традиційна для козацької історіографії XVIII ст. станова концепція українського минулого.

Автор, подібно до більшості своїх попередників, виходить з уявлення про спільність українського історичного процесу з російським. Все те, що не вкладається в ці широкі рамки, фактично зводиться ним до історії козацтва.

У нарисі відсутні будь-які згадки про походження козаків, хоча автор і згадує їхніх перших ватажків – Дашкевича та Лянцкоронського. Принагідно слід зауважити, що в більшості українських історичних творів включно з "Коротким описом Малоросії" порядок перших гетьманів був дещо іншим і починався не з Дашкевича, а з Лянцкоронського. Крім того, в попередньому розділі видання 1773 р. можна знайти ще одну, не характерну для козацьких літописців ремарку про те, що "история обстоятельно не объявляет, в которое точно время и кто первый" почав іменуватися українським гетьманом і що, власне, означає це слово. (с.13). Щоправда, подібний аналітичний підхід до вивчення українського минулого не пов'язаний з власне історичним нарисом. Аналіз останнього свідчить про залежність автора від попередньої, все ще донаукової історіографічної традиції.

Діяння козаків зображуються ним у дусі історико-героїчної міфології, як історія славних подвигів і перемог над ворогами, вірної та відданої служби литовсько-польській короні. У свою чергу, польські королі, усі без винятку, від Стефана Баторія до Володислава IV включно виглядають мудрими протекторами, прихильними до козащини. Уся провина за переслідування останньої покладається на польську шляхту.

На думку автора, лише виняткова козацька хоробрість стала викликати побоювання шляхти, привівши до намагання з її боку спочатку запровадити релігійну унію, а потім і взагалі зрівняти козаків з поспільством.

Відповідно до цього, козацькі повстання в книзі зма-

льовуються як боротьба за відновлення законності і миру з боку козаків і постійні порушення мирних угод і справедливості з боку польського панства. На думку автора, козаки при цьому завжди добивалися перемоги.

Особливо яскраво ця звична для козацької історичної літератури схема виступає в описанні війни під проводом Б.Хмельницького. Для того, щоб не затьмарювати в уяві читача тріумфи козацької зброї під Жовтими Водами, Берестечком і Зборовим, автор зводить до рівня епізоду навіть трагічну битву під Берестечком. В ході її козаки, як і завжди, виявили чудеса хоробрості, але потім, зражені татарами, «для некоторых своих видов, принуждены были уйти через реку, переплыв на лошадях» (с.38). Таким же чином пізніше зобразить ці події славнозвісний автор «Історії Русів».

Перехід України під російський протекторат у виданні 1773 р. позбавлений історичної детермінованості. Автор описує події таким чином, що Б.Хмельницький був змушений звернутися до російського царя з проханням щодо протекції, лише будучи «озлобленным» постійними порушеннями миру польською стороною. Але цар не міг надати допомоги гетьману, оскільки не бажав порушувати миру з Польщею. Цим автор обґрунтовував легітимність союзу Б.Хмельницького з шведським королем. І, мовляв, лише після того, як російський монарх оголосив Польщі війну через порушення нею мирних зобов'язань, він зміг прийняти Б.Хмельницького «з народом і воїнством» до числа своїх підданих (с.39). При цьому варто нагадати, що в попередній частині видання настирливо проводиться думка про договірний характер українсько-російських взаємин, непорушність зобов'язань російської сторони щодо збереження українських «вольностей».

На цьому історична частина видання завершується, хоча автор і зазначає, що козаки уславилися і пізніше своїми героїчними подвигами на службі російському престолу. У цілому можна зробити висновок про те, що «Короткі відомості» 1773 р. зафіксували і оприлюднили козацьку патріотично-автономістську концепцію українського минулого. Вона суперечила на той час як офіційній росій-

ській, так і вітчизняній шляхетській концепції, сформульованій Г.А.Полетикою¹¹.

Таким чином, видання 1773 р. змальовувало колишню Гетьманщину в її суспільно-політичній, державній, історичній і, що мало особливе значення з точки зору подальшої перспективи, географічній та частково етнічній цілісності та окремішності.

Основні відомості про народ і країну, зібрані в творі, мають виразне емоційне, патріотичне забарвлення. Уже з передмови видавця перед читачем постає привабливий образ України-писанки, перлини в короні Російської імперії. Ця тональність збережена і в основному тексті видання.

Усе це значною мірою сприяло збереженню та подальшому розвитку так званої малоросійської ідентичності, що базувалася, головним чином, на історичних і соціально-політичних критеріях. Для перетворення на новітню національну їй не вистачало передусім етнічного підґрунтя, достатнього для сепарації від загальноросійського (православно-східнослов'янського) культурного масиву.

Самий факт публікації книги став важливим кроком на шляху секуляризації української культури, її трансформації в дусі просвітницьких ідеалів. Видання не тільки створювало основу для розвитку новітнього вітчизняного українознавства як комплексного земле- і народоописання, визначаючи собою характер подальшої роботи в зазначеному напрямку¹². Воно дозволяло скласти загальне уявлення про народ і країну, відомі до того лише у відлунні західноєвропейської і, частково, загальноросійської науки та культури. Не випадково «Короткі відомості» одразу ж здобули широку популярність як в Україні, так і за її межами.

Уже через рік після свого виходу в світ вони були перекладені німецькою мовою і через деякий час надруковані в славнозвісному «Магазині нової історії та географії» відомого німецького вченого А.Бюшінга. Щоправда, при цьому прізвисьце видавця – В.Г.Рубана – перетворилося на «Рубенова» і вже в такому вигляді та ще й як автора, повернулося до російської та української історіографії.

Видання 1773 року започаткувало собою серію українознавчих публікацій, підготовлених українськими та ро-

сійськими авторами, що побачили світ у другій половині XVIII – на початку XIX ст. Серед них – “Короткий літопис Малоросії”, виданий В.Г.Рубаном у 1777 р., історико-географічно-етнографічні словники Л.Максимовича, Й.Георгі, М.Щекатова, “Записки про Малоросію” Я.Марковича та деякі інші, подібні до них праці. Але першою стали “Короткі відомості про Малоросію”. У цьому й полягає їхнє значення для української культури.

¹ Краткие географические, политические и исторические известия о Малой России, с приобщением украинских трактатов и известий о почтах, також списка духовных и светских тамо находящихся ныне чинов, числе народа и прочая. СПб., 1773.

² Когут З. Російський централізм і українська автономія. Ліквідація Гетьманщини 1760-1830. К., 1996. С.113.

³ Наливайко Д. Очима Заходу. Рецепція України в Західній Європі XI-XVIII ст. К., 1998.

⁴ Величко Самійло. Літопис. К., 1991. Т.1. С. 26.

⁵ Перковский А.Л. Формирование демографической мысли на Украине в XVIII ст. //Проблемы исторической демографии в СССР. К., 1988. С.66.

⁶ Там же.

⁷ Sounders D. The Ukrainian Impact on Russian Culture. 1750-1850. Edm., 1986. P.123.

⁸ Белковец Л.П. Россия в немецкой исторической журналистике XVIII в.: Г.Ф.Миллер и А.Ф.Бюшинг. Томск, 1988. С.228.

⁹ Александровская О.А. Становление географической науки в России в XVIII веке. М., 1989. С.192.

¹⁰ Апанович Е.М. Рукописная светская книга XVIII в. на Украине: Исторические сборники. К., 1983. С.200-201. Щоправда, в книзі, здається, сплутано тексти видань, здійснених В.Г.Рубаном, відповідно, в 1773 і 1777 рр.

¹¹ Докладніше див.: Кравченко В.В. Нариси з української історіографії епохи національного Відродження (друга половина XVIII – середина XIX ст.). Харків, 1996.

¹² Горленко В.Ф. Становление украинской этнографии конца XVIII – первой половины XIX ст. К., 1988. С. 38-39.

Володимир Горак

ДО ПИТАННЯ ПРО ІСТОРІОГРАФІЧНУ ЦІННІСТЬ ПРАЦІ В.К.ВИННИЧЕНКА “ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІЇ”

Володимир Кирилович Винниченко... Досить яскрава і разом з тим трагічна постать в новітній історії України. І, крім того, постать надто суперечлива з огляду на той складний шлях, який йому судилося долею. Винниченко був відомим літератором і разом з тим - енергійним політичним діячем, що з головою поринув у бурхливі політичні події 1917-1920 рр. Винниченко пройшов шлях від революціонера-емігранта царської доби до прибічника російських більшовиків у 1920 році і, нарешті, до політичного вигнання, який, глибоко розчарувавшись як у більшовицькій Москві, так і в українських національних урядах, виїхав за кордон, щоб там, поза межами рідної України, прожити ще довгі роки в еміграції, які навряд чи можна назвати щасливими у його житті.

Чому ж було саме так? Чому люди, подібні до В.К.Винниченка, чие життя по суті являло собою перманентний політичний пошук, так по-справжньому і не знайшли своє місце на складній політичній арені? На думку мимоволі спадають інші постаті - Юрко Тютюнник, Максим Горький, Олександр Керенський... Саме в цьому невмінні знайти себе політично і полягала, на мою думку, головна трагедія цих людей, але причини, що зумовили її, надто складні і потребують ще з'ясування сучасними істориками-професіоналами.

Значення літературної спадщини В.Винниченка загальновідоме і колосальне. Але разом з тим аж ніяк не можна недооцінювати значення його політичної спадщини. Головним доробком В.Винниченка-літератора і В.Винниченка-політика є широко відомий твір “Відродження нації”, в якому автор висловлює своє бачення соціально-політичних процесів, що мали місце на Україні в буремні 1917-1921 роки.

Я належу до тих істориків, котрі досить високо оцінюють